

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ”**

МИЛЕНА ВЕЛИЧКОВА ПЕНКОВА

**ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА
ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор” по научна специалност
“Политология”

Варна
2019

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ”**

МИЛЕНА ВЕЛИЧКОВА ПЕНКОВА

**ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА
ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „доктор” по научна специалност
“Политология”

Научен ръководител:
Проф. д.ик.н. Нина Дюлгерова

Рецензенти:
Проф. д.н. Вихрен Бузов
Доц. д.н. Драгомир Кръстев

Варна
2019

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Администрация, управление и политически науки“ при факултет „Международна икономика и администрация“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр. Варна.

Дисертационният труд, с обем 193 страници, се състои от увод, изложение в три глави, заключение и списък с използвана литература и източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваните литературни източници се състои от 230 заглавия на монографии и статии на български, английски и сръбски език.

Авторът на дисертационният труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки“ към факултет „Международна икономика и администрация“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр. Варна.

Защитата на дисертационния труд пред научно жури ще се състои на 28 август 2019 г. от 10:00 ч. в Заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“ на заседание на научното жури. Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта www.vfu.bg. Раздел „Докторантури“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Европейската интеграция и тясно свързаното с нея атлантическо членство на Западните Балкани е сред най-комплицираните и най-дискутирани балкански теми. Натрупаните с десетилетия обиди, съмнения и многобройни жертви превръщат в почти непреодолимо предизвикателство европейската интеграция на държавите от този изпълнен с много история и нерешени проблеми регион.

В края на 80-те и началото на 90-те години на 20 век с разрушаването на социалистическата система, което драстично прекроява геополитическата карта на Централна и Югоизточна Европа се възстановяват стари и се формират качествено нови проблеми в многобройните етнически и религиозни балкански общности. Преходът от идеологическото марксистко-ленинско безличие към формулирането на национални приоритети създава благоприятни условия за самостоятелна визия на всяка от балканските държави за настояще и бъдещо присъствие на Балканския полуостров. Неизбежен елемент от процеса на политическото пробуждане, съчетано с пазарна икономика и драстично реструктуриране на обществените нагласи е включването им в стратегическите планове на Европейския съюз и НАТО за разширение на Изток.

В края на 20 век Балканите отново се превръщат в ожесточено поле на конфронтация, чиято същност е определяна от противопоставянето, търсенето и разширяването на сферите на влияние на регионалните и глобални играчи като Турция, Русия, Китай и САЩ. Нарастващата опасност от заливане радикалния ислям поставя на изпитание не само балканските държави, но и цяла Европа.

Засилващите се тенденции към възстановяване стратегическата важност на балканския регион в контекста на бъдещите транспортни и енергийни коридори, са в сериозно противоречие с миграционния процес от Близкия Изток към Централна Европа, създаващо условия за превръщането на региона в проблемна зона за сигурност.

Без алтернатива е издигнатия от всяка една от държавите от Западните Балкани външнополитически приоритет за присъединяване към Европейския съюз и НАТО. Той се явява и основен стабилизиращ фактор – както за укрепване на държавността, особено на новите независими държави в Западните Балкани, така и на региона като цяло.

Актуалността на изследването се определя от необходимостта да се анализират многостранно и задълбочено новите процеси и тенденции в глобалния свят, чиито резонанс върху политиките на ЕС на регионално и субрегионално ниво е съществен и необратим. Невъзможно е да се пренебрегне и новото обстоятелство, което е продиктувано от съществената промяна на европейската политика на САЩ, което предизвиква непознати досега форми на политическо и икономическо противопоставяне на такива държави от ЕС като Германия, Франция, Италия. Динамиката на промените включва и евротенството на държавите от Западните Балкани, всяка от които са със свои национални интереси и стратегически цели. Изследването на този многостранен и многовекторен процес между европейските институции и западнобалканските държави е необходим акцент в разбирането на тази ситуация и търсенето на адекватни решения.

Методологически изследването се базира на сравнителния анализ, който позволява съпоставима верификация на процесите. Използва се хронологично-тематичен подход, както и методът на логическата обвързаност и взаимозависимост на отделните субекти на анализ. На базата на структурно-функционалния метод процесите се анализират през призмата на техните компоненти и на ролята им едни спрямо други. Важно място е отделено и на институционалния метод с цел разкриването на характера на отношенията между институциите, имащи отношения към формирането на съответните политики. Използването на подобен разнообразен апарат от средства и подходи позволява разглеждането в дълбочина на проблемите, като стремежът е не просто да се подредят факти и да се опишат събития, а да се проследят процеси и да се дефинират тенденции.

Водещият **изследователски въпрос** на изследването е свързан с ролята и мястото на Балканите в новата европейска и глобална

политическа конфигурация, с тенденциите и процесите в региона в контекста на глобалното развитие и евроинтеграционните перспективи, както и с потенциала и възможностите за развитието на регионалното сътрудничество.

Основната цел на настоящото изследване е ориентирана към анализ на обективната логика, движещите сили, същността и развитието на процесите на Балканите в контекста на европейската интеграция и геополитическата динамика, като на тази основа се очертаят водещите тенденции и перспективи за региона, както и възможните предизвикателства, рискове и откати, като същевременно се анализират и рамките и потенциала на регионалното сътрудничество за справяне с тези проблеми.

Обект на изследване са състоянието и специфичните характеристики на процесите на Балканите в контекста на динамиката и тенденциите в Европа и интересите и стремежите на глобалните играчи, идентификацията на вътрешните и външни рискове за региона и неговото място в геополитически план, както и взаимната връзка между регионалното сътрудничество и европейската интеграция и ролята на регионалното сътрудничество за сигурността и стабилността на региона.

Предмет на изследване е широкият спектър от национални и регионални политики на Балканите в контекста на европейското развитие през призмата на политическата активност на основните международни и регионални субекти.

Основната цел на изследване определя и научноизследователските **задачи** на дисертационния труд: да се анализира специфичното отражение върху Балканите на процесите на глобализация; да се изследват геостратегическите амбиции на основните международни играчи; да се идентифицират характерните черти и специфичните особености на политическата динамика в региона; да се очертаят перспективите и проблемите пред евроинтеграционните амбиции на страните; да се анализират интересите на страните от региона за развитието на регионалното сътрудничество, неговата същност и обхват, както и ролята му в процеса на интегриране на региона в Европа.

Тематичният и времеви обхват на изследването е определен от динамиката на процесите и необходимостта да се проследят тенденциите за развитие през последното десетилетие на XX век и началото на XXI век.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд, с обем 195 страници, се състои от увод, изложение в три глави, заключение и списък с използвана литература и източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваните литературни източници се състои от 230 заглавия на монографии и статии на български, английски и сръбски език.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.

ПЪРВА ГЛАВА. ЕВРОПЕЙСКАТА ИДЕЯ – МИНАЛО, НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ.

§ 1. Европейският съюз в началото на XXI в.

§ 2. Политиката на Европейския съюз към балканските държави

§ 3. „Турската политика” на Европейския съюз

ВТОРА ГЛАВА. ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В СЪВРЕМЕННАТА ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА ЗА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ.

§ 1. Трудното раждане на Македония

§ 2. Албания: от тотална изолация до скоростна фаворизация

§ 3. Република Косово: Трансформацията на една автономна област

§ 4. Босна и Херцеговина - предсказуемият аутсайдер

§ 5. Сърбия – член на Европейския съюз? Компенсация за страданията или тенденция за трайно сътрудничество?

§ 6. Фаворитът - Черна Гора

ТРЕТА ГЛАВА. БАЛКАНСКОТО РЕГИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО - СЪСТОЯНИЕ, ЗАПЛАХИ И ПЕРСПЕКТИВИ.

§ 1. Идеи и предпоставки за балканско регионално сътрудничество

§ 2. Предизвикателства в сферата на сигурността на Западните Балкани

§ 3. Перспективи и алтернативи за регионално сътрудничество на Балканите

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава. Европейската идея – минало, настояще и бъдеще.

Първи параграф: „Европейският съюз в началото на XXI в.“ проследява и анализира идеите за обединена Европа от Средновековието до началото на новия век. Мечтите и замислите за обединяване на Европа имат продължителна история. Според някои изследователи хронологично тя предхожда дори появата на самите държави на територията на Стария континент. Други автори се връщат много по-далеч и търсят корените на блянването за европейското единство още в митологията. Подобни хипотези обаче

трудно могат да бъдат защитени – най-малкото защото представата за нашия континент като за Европа, каквато е днес, възниква много по-късно. По-приемливо изглежда схващането, което открива първите смътни идеи за единна Европа в действията на келтите и на римляните.

Историците от по-късно време отделят почетно място на Карл Велики (747г. – 814г.), останал в историята като „баща на Европа”, „почетен лидер” на континента, но в същото време – и като узурпатор. Поетите пък го възпяват и като „фар на Европа”.

Не липсват и историци, които пък свързват представата за обединена Европа преди всичко с името на френския философ и историк Пиер Дюбоа. Още през четиринадесети век той предлага в името на защитата на Стария континент да бъде създадена конфедерация на християнска Европа, която да се ръководи от Европейски съвет, съставен от „мъдри и достойни за доверие мъже”. Естествено под „християнска Европа” Пиер Дюбоа разбира католическа Европа. Този е един от големите минуси на неговия замисъл. Недостатъците обаче бледнеят пред едно голямо достойнство на неговото дело: ясното и непоколебимо обвързване на бъдещето на Европа с мира.

Не по-малко безспорна е истината, че в миналото, поради желанието на големите държави да наложат собствената си хегемония в международните отношения, идеята за обединена Европа – както беше посочено преди малко, е предлагана и налагана главно със сила. Като най-драстични в това отношение се оценяват силовите действия за създаване и укрепване на няколко от най-мощните в историята империи: Франкската, Руската, Хабсбургската и споменатата вече Свещена Римска империя.

Сред авторите, с позиции по разглежданата тематика, не могат да не бъдат споменати и имената на херцог Дьо Сули (1559-1641), Уилям Пен (1644-1718), Шарл Кастел (1658-1743), Жан-Жак Русо (1712-1778), Джеръми Бентан (1748-1832), Имануел Кант (1724-1804), граф Анри дьо Сен-Симон (1802-1885). Списъкът може да бъде много по-дълъг, но и посочените имена са достатъчни, за да се види колко много идеята за обединение на Стария континент вълнува философи, писатели, поети, изследователи.

Както се вижда, тогава до идеята за обединена Европа успяват да стигнат единствено хората на духа. Техните разсъждения обаче са до голяма степен общи, без точно очертани параметри.

За първи път след бурната 1848 г., когато цяла Европа е разтърсена от революции, Виктор Юго (1802-1885), бележит френски белетрист, поет, драматург, есеист – уточнява и конкретизира европейската идея. Великият французин предлага да бъдат създадени Европейски съединени щати. Формулировката на Юго възприемат с готовност политици от по-късни периоди. Такъв е например австрийският граф Ричард Куденхове Калерги. През 1923 г., разочарован от резултатите от Първата световна война, по-конкретно от неизлечимите пороци на Версайската система, младият австрийски аристократ публикува своето съчинение „Пан-Европа” и формира Европейско движение, чиято основна цел е именно създаването на Европейски съединени щати. Изходна точка на графа е презумпцията, че Старият континент трябва окончателно да се прости с хегемонията си над останалата част от света. Той предупреждава европейските народи, че ако не се обединят, много скоро ще бъдат унищожени от „световните сили в пълен разцвет”. За него няма съмнение, че такива сили са Британската империя, Русия, Китай и Панамерика.

Щафетата поема премиерът на Франция Едуард Ерио, който през 1925 г. лансира в Камарата на депутатите идеята за формиране на обединена Европа. Следва го друг френски политик - историкът, лауреат на Нобелова награда за мир за 1926 г. Аристид Бриан. В качеството си на министър на външните работи на Франция този забележителен дипломат в една своя известна не само на специалистите реч пред Обществото на народите (ОН) от пети септември 1929 г. лансира идеята за формиране на европейски съюз в рамките на Обществото на народите. Аристид Бриан е подкрепен от германския си колега Густав Щреземан (има нещо символично във факта, че след Втората световна война отново политици от същите две страни полагат основите на европейското обединение). Една от главните отлики на тяхното предложение е, че то се отнася само до развитието на по-тясно сътрудничество между европейските държави, които запазват изцяло своята независимост. Този опит,

както и други подобни начинания обаче се оказват обречени на неуспех - главно поради все по-засилващия се войнствен национализъм и желание за реванш, с господстващото през следвоенните години националистическо империалистическо масово съзнание.

Резултатите от това са печално известни. От 1939 до 1945 г. Европа отново е въввлечена в нов, много по-опустошителен военен пожар. Пълната разруха, причинена от Втората световна война; постепенното, но неотклонно формиране и укрепване на двата непримирими блока, доминирани от двете свръхсили, едната от които е полуевропейска (СССР), а другата - извъневропейска (САЩ), отрезвяват европейските политици (или поне част от тях) и те се връщат към позабравената идея за Европейски съединени щати, започват да търсят пътища за създаване на реално функциониращо обединение на Стария континент. Идеята възражда не кой да е, а един от световните лидери с най-голям принос за победата на антихитлеристката коалиция във Втората световна война – премиерът на Великобритания по време на същата тази война Уинстън Чърчил. На деветнадесети септември 1946 г. в Цюрих той отново предлага да бъдат създадени Европейски съединени щати.

Краткият преглед на най-важните стъпки в развитието на Европейската идея и на Европейския съюз в средата на миналия век ще остане много непълен, ако не бъде спомената Европейската общност за въглища и стомана - това наистина епохално начинание. То няма по-важен и по-съдбоносен за разрешаване проблем от голямото „историческо помирение“ между две от водещите европейски държави – победилата и в двете световни войни Франция и поразената в същите войни Германия. Това е и един от най-достоверните отговори на въпроса защо точно Франция предлага именно на Германия създаването не на нещо друго, а на Европейската общност за въглища и стомана, считана за първата стъпка в реалното обединение на Европа, по-точно на част от нея – западната.

През 1954 г. е формиран междуправителствен комитет под ръководството на друг изтъкнат европейски политик - министъра на външните работи на Кралство Белгия Пол-Анри Спаак. Дейността на

комитета е подчертано резултатна и завършва с подписването на два нови документа, изиграли много важна роля за интеграцията на западноевропейските държави. Става дума за известните Римски договори от 1957 г. Те уреждат създаването на Европейската икономическа общност (ЕИО), известна още като Общ пазар, и на Европейската общност за атомна енергия (ЕВРАТОМ, позната и като ЕОАЕ).

Значението на двата договора за развитието на Европа и на света се обуславя от факта, че с тях се поставя началото на многонационална интеграция от нов тип, която променя коренно политическия, икономическия и социалния климат в Европа. Макар и трудно, понякога с цената на забавяне и дори на връщане на интеграционните процеси назад, анализиранияте документи многократно и категорично доказват своята ефективност.

Институционното изграждане продължава с подписания през април 1965 г. и влязъл в сила през 1967 г. Договор за създаване на общ Съвет и на обща Комисия на Европейските общности. Така се поставя началото на Европейската общност (ЕО).

На 18-и и 27-и февруари 1986 г. в Люксембург и в Хага е приет друг важен документ, определян от някои изследователи като преломен за европейската интеграция. Става дума за Единния европейски акт (ЕЕА). Той влиза в сила на първи юли 1987 г. и обединява два вида разпоредби. Първите представляват най-сериозното изменение на Договора за Европейската общност (ДЕО), а вторите регламентират сътрудничеството в сферата на външната политика и сигурността.

Следват пет години на усилен труд за задълбочаване и укрепване на интеграционните процеси в Европа. Те са белязани от дейността на председателя на Европейската комисия Жак Делор, който от 1985 до 1994 г. ръководи амбициозния проект за отстраняване на препятствията пред тези процеси и за изграждането на Икономическия и валутен съюз.

Като „връх“ на дейността на Жак Делор и на ръководената от него комисия много анализатори оценяват подготовката и подписването на Договора за европейския съюз (ДЕС). Той е подписан на 7-и февруари 1992 г. в малко известното дотогава

холандско градче Маастрихт, поради което е по-популярен с името „Договор от Маастрихт“. Като всеки документ с такава важност, той се оценява нееднозначно, но все пак преобладава становището, че ДЕС е най-значителното събитие след подписването на известните Римски договори, което маркира края на един и началото на друг етап на европейската интеграция.

Както се вижда, за трансформирането на Европейските общности в Европейски съюз е необходим четвърт век и преодоляване на твърде съществени различия и противоречия, чиито носители са най-вече трите водещи европейски държави – Великобритания, Германия и Франция. По отделни проблеми към тях понякога гравитират Австрия, Белгия и Холандия. Особено тежки за европейската интеграция се оказват 60-те години на миналото столетие и първите години от второто десетилетие на двадесет и първи век. Все пак след продължителни, понякога – трудни и напрегнати преговори, държавите членки на Евросъюза постигат важни компромиси и продължават напред. Затова напълно заслужено създаването и развитието на Европейския съюз се оценява като най-важното събитие в съвременната история на Стария континент.

Втори параграф: „Политиката на Европейския съюз към балканските държави“. Тази политика може да бъде анализирана от различни позиции и разглеждана от различни зрителни ъгли. Понякога тя се отъждествява само с развитието на интеграционните процеси в бившите социалистически държави на Балканите в края на 80-те г. на миналото столетие. Подобен подход е напълно възможен, но той неоправдано редуцира анализираната тема. За да бъдат разбрани и оценени по-точно и по-пълно тези процеси, както и действията и бездействията на ЕО/ЕС на Балканите, е необходимо да се върнем малко по-назад, поне в средата на двадесети век.

До началото на демократичните промени от края на 80-те г. на миналия век Европейската общност не показва никакво намерение да формулира адекватна обща политика към страните от балканския регион. Дотогава отношението на Общността към всяка отделна балканска държава и към региона като цяло се формира за всеки конкретен случай. Поради това и за известно удобство ще си

позволим да разделим балканските страни (всички, а не само бившите социалистически) в три групи, към всяка от които ЕО/ЕС прилага относително сходни (но в никакъв случай не еднакви) критерии.

Първата група включва Гърция и Турция. Като съюзнически държави, те се радват на доброто отношение на западноевропейските страни и на САЩ, но въпреки това са третираны по различен начин. Още външнополитическата програма на американския президент Хари Труман, представена през март 1947 г. от него на заседание на двете камари на Конгреса (станала по-късно популярна като Доктрина Труман), отчита по-голямата геостратегическа тежест на Турция. Поради това САЩ я признават за свой стратегически съюзник, поставят я твърде високо в йерархията на НАТО и й предоставят значително по-големи помощи в сравнение с помощите за Гърция. В същото време Европейската общност отдава по-голямо значение на факта, че Турция е повече азиатска държава (защото само по-малко от 4% от нейната територия е разположена в Европа), докато Гърция е безспорно европейска страна. Затова първото балканско разширение включва само Гърция, а Турция тогава остава извън Общността.

Втората група се състои от три балкански социалистически страни (Албания, България и Румъния), за които действат други правила. Отношението към посочените три страни е обусловено от принадлежността им към Съвета за икономическа взаимопомощ и към Организацията на Варшавския договор, т.е. към „вражеския блок“. Същевременно тук също се наблюдава своеобразна „вътрешна“ диференциация. В началото малката Албания не е в центъра на вниманието на Запада. Интересът към нея се засилва, когато тя напуска СИВ и ОВД, но много бързо този интерес угасва в резултат на очевидната външнополитическа преориентация на Тирана към Китайската народна република (КНР) и последвалата по-късно самоизолация на Албания. Малката балканска държава става отново интересна (по-специално за нейните непосредствени съседки Гърция и Италия) в началото на 90-те г. на миналото столетие, тъй като демократичните промени не подминават и нея. Интерес към Тирана проявява и Париж, но по други причини – например

разпространението и влиянието на френския език и на френската култура в Албания, както и обстоятелството, че самият Енвер Ходжа е бил преподавател по френски език. Особено силно върху френския интерес към Албания влияят видни албански писатели, които живеят във Франция – например Исмаил Кадаре, считан за жив класик на албанската литература. Неслучайно затова малко по-късно Албания ще бъде „присъединена” към бившите югославски републики (без Словения) и ще дооформи групата на държавите от Западните Балкани. Румъния също привлича вниманието на ЕО още по време на студената война поради относителната си независимост от СССР - главно във външната политика. България е третирана като „най-верен съюзник на Москва” и дори като неин „сателит” с всички произтичащи от това последици. И в отношението към София не липсва диференциран подход, но той важи не за политиката на цялата Общност към България, а за политиката само на някои нейни членки. Това се отнася например за Федерална Република Германия (ФРГ), която развива сравнително добри търговски и икономически връзки с Народна република България (НРБ), въпреки непримиримите политически и идеологически различия и противоречия между двете държави.

Четвъртата балканска социалистическа държава-Социалистическа федеративна република Югославия, е съвсем отделен случай, поради което ще ѝ бъде отделено специално внимание. Това се налага по няколко причини, една от които е споменатото току-що обстоятелство, че именно републиките от бившата СФРЮ (без Словения) по-късно ще оформят ядрото на т.нар. Западни Балкани.

През 1995 г. Дейтънското споразумение слага край на войната в Босна и Херцеговина. Това дава възможност на Европа да активизира работата по ускоряване на интеграционните процеси на балканските държави. „Първата значима инициатива на ЕС, отнасяща се за ЮИЕ, е Ройамонският процес за стабилност и добросъседство (РПСД)”. Проектът е лансиран по време на среща на министрите на външнитеработа на 27 страни, проведена във френския град Ройамон/Royaumont/, откъдето носи и името си. В края на срещата е подписана обща декларация. Това става в

навечерието на проведената във френската столица Международна конференция за Босна и Херцеговина.

Процесът от Ройамон включва републиките от бивша Югославия, Албания, България, Румъния, Турция, Унгария, държавите членки на Европейския съюз, Русия, САЩ и Унгария. Предвидено е в перспектива инициативата да обхване целия регион. Към процеса са асоциирани Европейският парламент, Европейската комисия, Съветът на Европа и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. Както се вижда, той обхваща голяма част от територията на Стария континент и има ясно изразен многостранен характер.

Между останалите инициативи на ЕС за региона не бива да бъде забравян обявеният през февруари 1996 г. Регионален подход (Regional Approach) в отношението на ЕС със страните от Западните Балкани. Симптоматично е, че това става брони месеци след Ройамонския процес.

С Регионалния подход се свързва началото на реалната промяна в политиката на Европейския съюз към Западните Балкани. За разлика от Процеса Ройамон, който е с преобладаващо многостранни характеристики, Регионалният подход е по-скоро инициатива с двустранна насоченост. Той е предназначен само за региона на Западните Балкани и включва републиките от бившата СФРЮ (без Словения) и Албания. С него са избегнати някои грешки и пропуски от предишните години. Регионалният подход например отчита в по-голяма степен спецификите на района като цяло и на отделните държави в него. Той е изработен по начин, който позволява от допълнение към Ройамонския процес (както е в началото) сравнително бързо да се трансформира в дългосрочна и резултатна обща политика на държавите членки на ЕС. Авторите на инициативата определят нейната главна задача като дефиниране на бъдещите двустранни договорни отношения между споменатите държави и ЕС. Очаква се чрез тази инициатива Европейският съюз активно да подкрепи мирните процеси в региона и да стимулира държавите от Западните Балкани да ускорят регионалното сътрудничество.

Трети параграф: „Турската политика” на Европейския съюз. Когато става дума за сериозните и влиятелни играчи на Балканите неминуемо следва да бъде спомената и Турция. Въпреки че е част от региона, през последните години ролята на Турция надхвърля тези рамки. Тя е едновременно и вътрешен фактор за Балканите, а и в рамките на евроатлантическата система за сигурност, но и нещо повече от това – като амбиции и като подходи, различаващи се както на регионално ниво, така и в НАТО, като нерядко и в двата случая тя предпочита да се профилира като външен, самостоятелен и независим играч, поставящ на първо място националните си интереси и приоритети.

В края на първото десетилетие на XXI век забелязаната по-рано тенденция към промяна на турската тактика в преговорите за присъединяване е препотвърдена, но и допълнена и доразвита. Втвърдяването на политиката на Анкара към ЕС продължава, но вече с използването на още една група аргументи, свързани с т.нар. диверсификация, особено след руско - украинската „газова война” в началото на 2009 г. Турция се включва в сложна, рискована и с труднопрогнозируем финал геополитическа и геоикономическа игра. През 2009 г. е подписано споразумение между правителствата на Турция, Румъния, България, Унгария и Австрия за изграждане на подкрепения от САЩ и от ЕС газопровод „Набуко”, който трябва да разнообрази доставчиците и маршрутите за Европа. Почти по същото време Анкара подписва подобен документ във връзка с предпочитания от Русия проект „Южен поток”.

Задължително трябва да се отчита и развитието на ситуацията в самата Турция в краткосрочна и средносрочна перспектива. Вече е ясно, че след продължаващите няколко десетилетия неуспешни преговори с Европейския съюз премиерът на Република Турция Реджеп Тайип Ердоган е успял да предложи на своите сънародници приемлива алтернатива на европейската интеграция – споменатото вече ускорено развитие на собствената държава. След като Анкара се наложи като безспорен хегемон в региона, стремежът към членство в Европейския съюз може да премине на по-заден план. Засега не се забелязва интерес на турското правителство към друг важен проект - руската инициатива за Евроазиатски съюз като

алтернатива на Европейския съюз, но едва ли ще бъде далновидно да се изключват напълно бъдещи корекции в тази насока.

Изводи от Първа глава.

В продължение на няколко века Европейската идея претърпява сериозна еволюция. На опитите на няколко империи за насилствено обединяване на различни територии са противопоставени утопичните идеи за „Конфедерация на християнска Европа”, „Обединение на европейските държави в трайна международна общност” (UNIVERSITAS), „Европейски съединени щати” „Европейски съюз в рамките на ОН”. Втората световна война нанася силен удар върху самите основи на идеите за европейска интеграция. Положителната промяна настъпва почти едновременно с края на войната. Импулсите идват отново от една от водещите европейски държави – Франция. Най-важната новост е, че се отчита безперспективността на предишните привлекателни, но химерични проекти за незабавна и бърза интеграция и се възприема тактиката „стъпка по стъпка”. Тя се оказва печеливша и поставя началото на реалното европейско обединение.

Практическата реализация на Европейската идея – Европейският съюз, също преминава през различни фази. Началото е поставено от Европейската общност за въглища и стомана. Неуспешни се оказват опитите за интеграция във военната сфера и в общата външна политика и политиката на сигурност. Въпреки това европейската интеграция продължава да се развива и задълбочава. Реализирани са няколко разширения, две от които са балкански. Негативната промяна идва в първото десетилетие на двадесет и първи век. Прибързаното приемане на България и Румъния поражда съпротива сред няколко от предишните членки на ЕС, които се обявяват за прекратяване на предприсъединителните и присъединителните процедури. С това перспективата за членство в ЕС на държавите от Западните Балкани се отдалечава. Кризата, в която изпадна ЕС, се отразява крайно неблагоприятно върху интеграционните процеси. Актуализирани са стари и възникват нови противоречия: „Старата Европа” срещу „Новата Европа”, „Северът срещу Юга”, богати държави срещу бедни държави. Старият

континент се изправя пред реалната опасност от експлозивна дезинтеграция на еврозоната, а с това – и на самия Европейски съюз. За първи път се поставя въпрос за организиране на референдум за излизане от ЕС. Логично се стига до фундаменталната дискусия за целите на европейската интеграция.

На приливи и отливи се реализират и предприсъединителните процеси на Турция. В началната фаза Анкара трябваше да доказва, че приема условията на ЕС. След демократичните промени след 1989 г. обаче геополитическата тежест на Турция чувствително нарасна. Когато Министерството на външните работи беше оглавено от Ахмет Давутоглу, беше подготвена и лансирана т.нар. доктрина Давутоглу, по-популярна като „неоосманизъм“. Сега турските власти все по-често заявяват, че неприемането на страната в ЕС ще нанесе много повече вреди на Съюза, отколкото на Турция. Правят се и намеци, че Анкара може да внесе още сериозни корекции в своята външна политика и да потърси алтернатива на своето европейско членство.

Втора глава. Западните Балкани в съвременната геополитическа динамика за членство в Европейския съюз.

Първи параграф „Трудното раждане на Македония“.

Република Македония е между държавите, възникнали в резултат на разпадането на някогашната Социалистическа федеративна република Югославия. За рождена дата на новата балканска държава се приема осми септември 1991 г. На този ден в страната е проведен референдум за независимост на бившата Социалистическа република Македония (СРМ), която дотогава е федерална единица в състава на СФРЮ. На референдума 64% от гласоподавателите отговарят с „да“ на въпроса за политическата самостоятелност на републиката.

Македония посреща новото хилядолетие в тежка и трудна обстановка. Нестабилността в Косово постоянно прелива в Македония, по-специално в крайно несигурната гранична зона. Правителството поставя силите за сигурност в повишена бойна готовност. Министърът на отбраната се обръща към генералния секретар на НАТО Джордж Робъртсън с молба KFOR да обърнат по-голямо внимание на охраната на силно пропускливата гранична зона.

По същото време на територията на Република Македония се появява нова сила – Армията за национално освобождение (АНО), която след не много време се превръща в един от най-силните дразнителни власти в Скопие.

Все по същото време отново се активизира албанската диаспора. През 80-те и 90-те години на миналия век албанците в Западна Европа и в САЩ събират солидни материални средства в подкрепа на своите сънародници в Косово. Използвайки този опит, в началото на новото столетие албанците в чужбина започват масирана кампания за подпомагане и на албанците в Македония. Организирано се и акции за набирание на доброволци за каузата на сънародниците в Република Македония. Счита се, че водеща в това отношение е организацията „Родината зове” (Homeland Calling).

Ако трябва съвсем накратко да се обобщи казаното за прехода на Македония от двадесетото към двадесет и първото столетие, не може да се подмине безспорно най-значимия документ, подписан от двата най-големи етноса, живеещи на територията на Република Македония – македонците и албанците - Охридското споразумение от август 2001 г. Става дума за основополагащ документ, съгласуван и подписан в резултат на тежки преговори между представители на албанците и на македонците, както и на представители на ЕС и на САЩ. Със споразумението е прекратен въоръженият конфликт между силите за сигурност на Република Македония и Албанската национална армия (АНО) и се поставя началото на процеса за подобряване на правата на албанския етнос. Едно от основните постижения на документа е признаването на албанския език за втори официален език, т.е. изравняването на неговия статут със статута на македонския език.

Следващите стъпки включват важни поправки в Конституцията на Република Македония, приемане на закони, които внасят сериозни промени в организацията на местното самоуправление; представителството на албанската общност във всички власти и на всички равнища; използването на албанския език като втори официален език и т.н.

В отличие от Дейтънския договор, Охридското споразумение не залага основите на новата държава, но на практика преформулира

рамката на нейното развитие в дългосрочен план. След седем-месечните бойни действия на етническа основа между албанските военизирани отряди и армията през 2001 г., Охридското споразумение е призвано да реши няколко ключови въпроса на бъдещата институционална и правна рамка на държавата и участието на етносите в управлението извън просто прекратяването на войната, допълнено с разоръжаване на бойните формирания (с помощта на НАТО) и обявяване на амнистия. Ключови за съхраняване и стабилизиране на самата единна държавност на Република Македония са ангажиментите, свързани с децентрализацията на управлението, равноправното представителство на малцинствата и въведените парламентарни предпазни механизми, изискващи двойно мнозинство (освен в целия парламент и в рамките на етническото малцинство) по проблеми, касаещи правата на малцинствата (т.нар. „Бадентерово мнозинство“). Към въпросите, третиращи от Споразумението и съдържащи най-сериозен конфронтационен потенциал следва да се добави и проблема с ползването на езиците и символите. Според договореностите македонският език остава официален за страната, но всеки друг език, употребяван от над 20% от населението следва също да се обяви за такъв за ползване в лични документи, съдебни процедури, при комуникация между граждани и държавни и общински институции. Въпреки сроковете, указани в Охридското споразумение, този проблем намери законодателно решение с приемането на Закона за езиците едва в началото на 2018 г. – след падането от власт на Н. Груевски, след дълги политически спорове, обществени вълнения и външни влияния. Де факто Република Македония отдавна е двуезична и Законът узаконява фактическото положение, отговаряйки и на поетите в Охрид ангажименти, но той допълнително засили политическото конфронтацията в македонския етнически сегмент, противопостави институциите (президент – правителство) и най-вече придаде допълнителна сила на опасенията от федерализация на страната. Приемането на този закон, а и цялостната промяна във вътрешнополитическата динамика в Република Македония стана възможна като следствие от дълбоката политическа криза през 2016-2017 г., поставила под въпрос

включително стабилността на нейната държавност. От тази гледна точка връщането към ангажиментите от Охрид беше необходим и естествен ход на новото правителство на Зоран Заев в опита му за излизане от изолация, за вътрешна междуетническа консолидация (но в известна степен за сметка на засилване конфронтацията в рамките на македонския етнос), за решаване на спорните въпроси със съседите, за нов излаз към евро и евроатлантическите интеграционни проекти. Това стана възможно като откат срещу десетгодишния „Модел Груевски“ на управление на страната, онагледил неспособността на македонското общество и македонските управници да намерят отговор на сложните вътрешни проблеми - етническото разделение и конфронтация, икономическата криза, пропадането на жизненото равнище на огромни социални слоеве, всичко това допълнено с все по-сериозно отстъпление от основните демократични правила и механизми, с корупция, водеща до откъсване на връзката на управляващите с обществото и генерираща не само междуетнически проблеми, но и вътрешнообщностно политическо и идеологическо противопоставяне, еволюирал в посока авторитаризъм и изолационизъм, гарнирани със засилващ се национализъм (въпреки постоянното присъствие на албански партии като коалиционни партньори), самоизолация, спорове със съседите.

Барьерата, която Гърция двукратно постави пред очакването на Македония да получи покана за членство в Северноатлантическия алианс, беше успешно преодоляна с постигнатото през 2018 г. Преспанско споразумение, което доведе до промяна на името на Македония в Република Северна Македония. Проблемите с България също намират своя конкретен израз в подписания на 2 август 2017 г. двустранен договор за приятелство и сътрудничество между двете държави. Това променя политическата ситуираност на Република Северна Македония в региона, но едва ли това ще доведе до бързо еврочленство на държавата, предвид отсъствието на стройна и прагматична програма и стратегия за интегрирането на държавите от Западните държави в Брюксел.

Втори параграф: „Албания: от тотална изолация до скоростна фаворизация“.

В много отношения Албания не се отличава съществено от останалите балкански държави. „Страната на орлите” споделя до голяма степен съдбата на народите от региона, но в същото време има и някои типични само за нея характеристики. До началото на 90-те години на миналия век тя е най-затворената, най-самоизолиралата се държава не само на Балканите, а и в Европа и затова никак не е случайно, че нейна най-известна „визитна картичка” за външния свят са многобройните бункери (мнозина „преброяват” повече от седемстотин хиляди, а други стигат дори до един милион).

След 1990 г. първостепенна задача пред албанската външна политика е евроатлантическата и европейската интеграция на страната. Желанието на Албания за интегриране в европейските структури е посрещнато с разбиране и бърза реакция от тези структури. Страната е провъзгласена за парламентарна република през март 1991 г., а през юни същата година Европейската общност установява отношения с нея. Още през 1992 г. влиза в сила споразумение за търговия и сътрудничество между Европейския съюз и Република Албания. Икономическото сътрудничество получава нови стимули през 1999 г., когато ЕС въвежда автономни търговски преференции и албанските стоки получават право на безмитен достъп до пазара на Европейския съюз. През декември 2006 г. влиза в сила Временно споразумение относно търговията и въпросите, свързани с нея. То е заменено от Споразумение за стабилизиране и асоцииране между ЕС и Албания, влязло в сила през април 2009 г.

Въпреки скептичните настроения сред държавите-членки на ЕС през 2018 г. ЕК препоръчва започване на преговори за членство с Албания. Това обаче бе по-скоро отзвук от новия подход за реанимиране процеса на присъединяване на Западните Балкани към ЕС, отколкото следствие от съществена позитивна промяна в изпълнение на критериите в Албания – независимо от отбелязания от ЕК напредък. Като самата препоръка среща сериозна съпротива от Холандия, Франция и др.

Трети параграф: „Република Косово: Трансформацията на една автономна област”.

Косово в много голяма степен бе рецидив (няколко години след приключване на войната в Босна и Херцеговина) от тежките раздели в Югославия – но вече в рамките на самата Сърбия. Основното отличие, предопределило и нееднозначните позиции в международен план, бе обстоятелството, че Косово не бе субект на югославската федерация, а автономна област в рамките на Сърбия. Това автоматично даде още една допълнителна плоскост на конфликта – международно-правна, доколкото под въпрос бе поставена самата легитимност на стремежа към отделяне и самоопределение на Косово като независима държава.

За разлика от ситуацията с Босна и Херцеговина, когато в международен план в средата на деветдесетте години на миналия век цареше относително единомислие и стремеж към прекратяване на конфликта, намиращо израз в търсенето на общи подходи в рамките на Съвета за сигурност на ООН, то в случая с Косово вече беше налице достатъчно ясно противопоставяне сред постоянните членки на Съвета, като Русия и Китай много по-въздържано подкрепяха съвместни позиции. В резултат на това след приемането на Резолюция 1244 от 1999 г., способствала за прекратяване на войната и формулирала базисните принципи за уреждането на конфликта (на първо място – „уважение към суверенитета и териториалната цялост на ФР Югославия“) в последващия период не беше приет нито един документ на СС на ООН за Косово, а резултатите от дебатите по темата обикновено се оформяха като съобщения на председателя му или доклади на генералния секретар на ООН.

В отличие от всички останали случаи на създаването на нови държави (включително и на Босна и Херцеговина), където веднъж обявената независимост впоследствие се защитаваше, тук процесите бяха обърнати – за независимостта се водеха военни действия и тя бе обявена в резултат от тях. Като самите бойни действия се водеха на няколко равнища: между югославската армия и Армията за освобождение на Косово; като гражданска война между паравоенни албански и сръбски образowania; като директно участие на НАТО. Като допълнителна специфика на международната ангажираност в конфликта следва да се отчете, че тя не се изчерпваше само с мироопазващи операции под егидата на ООН след войната, но и с

участие в бойните действия в рамките на самия конфликт - чрез бомбардировките от авиацията на НАТО, включително и на обекти извън Косово – в Сърбия, Черна гора, както и в столицата Белград. Всичко това в рамките на формално явяващата се все още част от Сърбия област. Кое то силно нюансираше и поставяше въпросителни и пред международното военно присъствие и ангажменти там.

Независимо от обстоятелството, че Сърбия не признава и няма намерение да признае независимостта на Косово, нивото и интензивността на диалога между двете страни както по конкретни въпроси (свързани с собствеността - държавна и на гражданите, транспорта и комуникацията, социални права и т.н.) така и в по-широкия политически контекст, определя в много голяма степен динамиката на политическите процеси в Западните Балкани.

Две са основните полета, където двете страни намират възможност за официално взаимодействие – регионалното сътрудничество и преговорите Белград-Прищина под егидата на ЕС. Характерно е, че и в двата случая те стават осъществими благодарение на факта, че са разположени в по-широк международен контекст. В регионален план пробивът бе осъществен няколко месеца след обявяването на независимостта на Косово, когато през май 2008 г. в рамките на българското председателство на Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа формално бе закрит Пакта за стабилност в Югоизточна Европа и бе създаден Съветът за регионално сътрудничество (СРС) със седалище в Сараево, като под Декларацията на ПСЮИЕ от Поморие за създаването на СРС стоят подписите на ръководителите на сръбската и косовската делегации.

В общоевропейски план интеграционните амбиции на Сърбия и Косово направиха възможно започването през 2011 г. на технически преговори между двете страни в Брюксел с посредничество на ЕС. Техният предмет обхващаше широк спектър от въпроси, започвайки от регионалното сътрудничество, свободата на придвижване и върховенството на закона и стигайки до гранични пунктове, кадастър, публични регистри, признаване на дипломи и т.н. От най-съществено значение тук бе обстоятелството, че бе намерена тази взаимно приемлива формула, а именно форматът на диалога да бъде Белград-Прищина, а не Сърбия-Косово, която да

позволи заобикалянето на въпроса за признаване на независимостта на Косово от страна на Сърбия – и която стана основа и отвори пътя за всичко по-нататъшни контакти на двустранно равнище. Този подход даде възможност и да се стигне до приемането на 19 април 2013 г. на Брюкселското споразумение - първият двустранен политически документ след едностранното обявяване на независимостта, превърнало се в съществен момент от нормализацията на отношенията между Сърбия и Косово. Споразумението регламентира няколко спорни въпроса от дългосрочен характер за развитието на ситуацията в страната: създаването и статута на Асоциацията на сръбските общини в Косово; образуването на единни полицейски сили, действащи на цялата територия на страната (включително в Северно Косово); условията за провеждане на местни избори; задължението нито една от страните да не пречат евро-интеграционните усилия на другата. Особеност на Споразумението, отразяваща трудния компромис, е фактът, че то е съгласувано и договорено, но не е подписано от нито една от двете страни. Споразумението е ратифицирано от косовския парламент като международен договор, докато в сръбския парламент то не е разглеждано като такъв и затова не е подложено на ратификация, а просто е приет доклад на правителството за него. Споразумението предизвика тежък политически дебат в Сърбия поради обвиненията, че то представлява негласно признаване на независимостта на Косово, отхвърлени от сръбското правителство.

Косово засега единствено остава извън списъка на страните с ясна европейска перспектива. Това е резултат както от неурегулираните отношения със Сърбия, така и от факта, че страните-членки на ЕС, които не са признали независимостта на Косово, блокират този процес, ограничавайки го в рамките на Споразумението за стабилизация и асоцииране (ССА). Тук особено категорична е позицията на Испания, която по никакъв начин не е склонна да допусне компромис спрямо Косово предвид ескалацията на проблема с искането за независимост на Каталуния и опасенията от създаването на удобен за сепаратистките тенденции прецедент. По тази причина и в стратегията на ЕК за Западните балкани от 2018 г.

се отбелязва, че „Косово има възможност за съществен напредък чрез изпълнението на ССА и да продължи по своя европейски път когато обективните условия позволят това“. Същевременно от страна на ЕС се търсят подходи и механизми (включително в рамките на предприсъединителния диалог със Сърбия), които да позволят постепенно отношенията на Съюза с Косово да бъдат поставени в евроинтеграционен контекст. За целта сключването на всеобхватно и правно обвързващо двустранно споразумение се поставя като задължително условие и пред Сърбия, и пред Косово за продължаване напред с техните евро-намерения.

Четвърти параграф: „Босна и Херцеговина - предсказуемият аутсайдер“. Тази страна е сред най-изоставашите (в компанията на Косово) в своята европейска и евроатлантическа интеграция още от началото на прехода. Сред най- главните причини за това състояние много анализатори включват спецификата на политическата система, установена в страната след 1995 г. с Дейтънското споразумение. Става дума за две отделни части (ентитети) с много слаба спойка помежду си – Федерацията Босна и Херцеговина (тя включва територии, населени предимно с босненци /босанци, бошняци/ и хървати) и Република Сръбска (където преобладават босненските сърби). Дефектите на почти всички системи (политическата, икономическата, социалната, на сигурността) на тази изкуствена държавна конструкция са отдавна известни не само на специалистите, но механизмите, с които я снабдиха нейните създатели, много трудно могат да бъдат коригирани. Особено стопиращо в конкретния случай е изискването всички решения, засягащи Босна и Херцеговина, да се вземат с консенсус. Поради диаметрално противоположните интереси на двата ентитета това е изключително трудно и трудоемко, а в някои случаи – буквално невъзможно.

В крайна сметка Босна и Херцеговина подава молба за членство в ЕС през 2016 г., тя е забавена поради изисквания за подобряване сътрудничеството с Трибунала в Хага. Както и при Албания от 2010 г. гражданите с биометрични паспорти ползват безвизов режим в страните от Шенгенската зона. Основните проблемни сфери към края на второто десетилетие на XXI в. са:

етническото напрежение и разделение, политическата нестабилност и трудностите при формирането и функционирането на федерални изпълнителни органи, конституционните реформи и утвърждаване на единната държавност на страната, борбата с корупцията и организираната престъпност. Според повечето оценки Босна и Херцеговина е страната от Западните Балкани, на която предстои най-продължителен и сложен път към ЕС.

Петти параграф: Сърбия – член на Европейския съюз? Компенсация за страданията или тенденция за трайно сътрудничество? След много продължителен застои в предприсъединителния процес на Сърбия към Европейския съюз, през 2012 г. беше констатиран впечатляващ напредък в това отношение. През март с.г. Европейският съвет предостави на Сърбия статут на държава кандидат. Този акт се оказа твърде благоприятен за страната. За две години (2011-2012 г.) тя получи от Европейския съюз повече от 2,2 милиарда евро като безвъзмездна помощ и 5,8 милиарда евро под формата на изгодни заеми. Оценявани едновременно с другите придобивки, тези суми се приемат от някои анализатори като поредния „морков“ след множеството „тояги“, получавани от Сърбия в продължение на много години по времето на Слободан Милошевич. Други автори обаче са склонни да виждат в това трайна тенденция, подкрепяща извода за наличие на по-добро разбирателство и сътрудничество между Брюксел и Белград.

В доклада на ЕК отново се обръща внимание на регионалното сътрудничество и на двустранните отношения като съществен елемент от процеса на приближаване на Сърбия към ЕС. „Генерално оценявано, Сърбия има добри двустранни отношения с другите страни в процеса на разширяване и със съседните държави членки на ЕС“, е записано в документа. Струва ни се обаче, че не трябва да се подминават някои детайли, които не са в състояние да коригират тази оценка, но могат да внесат по-голяма яснота. Отношенията с Хърватия например са стабилни, но са налице „многобройни нерешени въпроси“; с Македония продължават да са добри, но няма развитие в спора между двете православни църкви; почти по същия начин са оценени сръбско-черногорските отношения. Специално бихме подчертали традиционно добрите отношенията между Сърбия

и Румъния, но не можем да не отчетем, че напоследък Букурещ поставя в различен контекст въпроса за защитата на националните малцинства (не само румънското малцинство) като особено тревожен. Засега няма индикации, че ЕС и Сърбия са обезпокоени от действията на Букурещ, но евентуално вътрешно напрежение в Румъния с участието на компактното унгарско малцинство в страната би могло да рефлектира и върху отношенията между двете държави, следователно да застраши допълнително присъединяването на Сърбия към ЕС.

Другите две съседни на Сърбия държави членки на ЕС – България и Унгария, също имат свои малцинства на територията на Сърбия (унгарското е значително по-голямо), но засега и София, и Будапеща не поставят никакви пречки пред евроинтеграцията на Сърбия и многократно декларират своята подкрепа в тази насока.

Шести параграф: „Фаворитът - Черна Гора“. Черна гора е между трите похвалени от Европейската комисия западнобалкански държави (заедно с Албания и Македония, но след по-внимателния прочит на Доклада се налага изводът, че именно тя е „отличник“ на групата. Високата оценка не е изненадваща и може да бъде обяснена с две основни причини:

1. САЩ и Европа (специално Европейският съюз) са длъжници на Черна Гора, защото тя, по-конкретно силният човек в Подгорица Мило Джуканович им оказва неоченима помощ при окончателното дискредитиране (някои автори използват дори думата „демонизиране“) на Слободан Милошевич и неговото отстраняване от власт; за декомпозирането на Съюзна република Югославия и създаването на изкуственото държавно образувание Държавна общност Сърбия и Черна Гора (презрително назовавана „Солания“ заради активното участие на Хавиер Солана в нейното раждане) до обявяването на Черна Гора за независима държава през 2006 г. Тази помощ на Подгорица започна в края на 90-те години на миналия век – отначало сравнително дискретно, а по-късно – съвсем демонстративно. Най-важният резултат от този процес беше окончателната външнополитическа преориентация на Черна Гора. До голяма степен тя отхвърли традиционната привързаност към своя покровител – Русия и днес е сред най-проевропейските и най-

проамерикански ориентирани западнобалкански държави (заедно с Хърватия), за разлика от Босна и Херцеговина (където местните сърби са склонни към русофилски залитания, босненците гледат към Анкара, а хърватите следват политиката на Загреб) и от Албания (в която непоклатимият проамериканизъм е следван от симпатиите към Турция и към Франция).

2. Независимо от малката си територия и от немногобройното си население, Черна Гора има важно стратегическо значение като Адриатическа държава и това я прави твърде привлекателна за САЩ. Освен това очакваното по-солидно американско настаняване в Черна Гора (не се изключва и военно присъствие, подобно на присъствието в Косово), ще отслаби до голяма степен позициите на Русия, която през последните години допълни своето традиционно многовековно политическо и дипломатическо влияние с навлизане в някои от най-важните сфери на черногорската икономика (например в туризма).

Членството на Черна гора към НАТО през 2015 г. и предшествалите го предишната година действия на черногорското правителство по присъединяване към санкциите на ЕС срещу Русия най-видимо обозначиха наличието на две водещи тенденции: загубата на позиции на Русия, съпроводена с нарастващо компенсаторно противопоставяне от нейна страна. За дълъг период от време Черна гора бе страната, където руското политическо и икономическо влияние беше доминиращо във вътрешен план и най-силно в рамките на региона (наред със Сърбия). Внезапното преориентиране на черногорските власти и приемането на страната в НАТО предизвика поврат и криза в двустранните отношения. Приемането на Черна гора за член на НАТО през 2017 г. предизвика официална негативна реакция от руската Дума и остро заявление на Министерството на външните работи, предупреждаващо, че „руската страна си запазва правото на ответни мерки срещу враждебната линия на черногорските власти и продължаващата антируска истерия“. Конфронтацията в двустранните отношения ескалира до нивото на дълбок политически конфликт, свързан с обвиненията от страна на Черна гора за опит за преврат в страната по време на парламентарните избори през октомври 2016 г., инспириран и организиран с участието на руски граждани и руски официални

власти. Реакцията на Русия бе също толкова остра, квалифицирайки обвиненията като „абсурдни и безотговорни“. Същевременно тези събития демонстрираха, че отношенията с Русия могат да се използват като ефикасен инструмент от лидери като Мило Джуканович за заобикаляне и неутрализиране на западния натиск и превръщането му в подкрепа.

Основните проблемни сфери, в Черна гора, са върховенството на закона, борбата с корупцията и организираната престъпност, защитата на свободата на словото и публичните изяви. След охлаждането на отношенията с Русия в резултат от приемането на Черна гора в НАТО, динамиката на преговорите за присъединяване към ЕС изведе страната като една от двете (заедно със Сърбия) с възможност за членство от 2025 г.

Изводи от Втора глава.

След разпадането на СФРЮ, Македония единствена от шестте бивши югославски републики успява да постигне своята независимост не в резултат на война, а с мирни средства. Този факт, заедно със становището и препоръките на Комисията Бадентер, създава реални предпоставки за ускореното развитие на новата балканска държава, включително и за нейната евроатлантическа и европейска интеграция.

В условията на тежката криза, в която изпадна ЕС, европейската перспектива на Република Македония се отдалечава. Нейните шансове непрекъснато намаляват и е много вероятно тя да бъде сред последните държави от Западните Балкани, които ще бъдат приети в ЕС (заедно с Босна и Херцеговина).

Пълноправното членство на Албания в Европейския съюз се сблъска със сериозни трудности. Освен изпълнение на изискванията, които ЕС поставя към всички държави, кандидатстващи за членство, Албания трябва да убеди своите партньори, че внушенията за „Велика Албания“, участието в скандала с незаконна трансплантация на човешки органи и нарушенията на правилата за провеждане на честни и демократични избори са вече минало, което няма да се повтори.

Интересът към събитията в Косово от началото на 80-те

години на миналия век, довели до раждането на поредната малка по територия и по население балканска държава, се обяснява с няколко важни обстоятелства:

А). Борбите на косовските албанци за независимост могат да се оценяват и наистина се оценяват от различни гледни точки и в резултат на това се получават и различни становища, всяко от които има своите основания: че става дума за стопроцентов незаконен сепаратизъм или пък за легитимна борба за право на самоопределение, включително и на отделяне. Свидетели сме следователно на различни трактовки на един от базовите принципи на международните отношения.

Б. Косовската независимост поставя на изпитание и други изключително важни компоненти на международния ред: същността и новите интерпретации на хуманитарната интервенция; корелацията между правото на самоопределение до отделяне и ненарушимостта на държавните граници и др.

Краткото обобщение на най-представителните факти и тенденции, които се наблюдават във всяка от западнобалканските държави, дава основание да се счита, че тяхната евроатлантическа и европейска интеграция ще се развива с различни скорости – най-малко две, а по-вероятно – три, а дори четири и пет. Най-близо до крайната цел е Черна Гора, ще я последва Албания (ако не се случи нещо, което да преподреди дневния ред – не на двете посочени държави, а на организациите, към които те се стремят – НАТО и ЕС). Закономерно е да ги последват Македония и Сърбия, докато изгледите за успех на Босна и Херцеговина и на Косово са само теоретични.

Логично е веднага да се постави въпросът за евроатлантическата и европейската перспектива на региона като цяло. Налага се изводът, че ако се реализира току-що очертаната песимистична прогноза, той ще остане в европейската периферия, ще продължи да се маргинализира, дори не е изключено да се превърне в своеобразно гето.

Трета глава. Балканското регионално сътрудничество - състояние, заплахи и перспективи.

Първи параграф: „Идеи и предпоставки за балканско регионално сътрудничество“.

В периода между Втората световна война и края на Студената война не може да се говори за съществуването на реални идеи за регионално сътрудничество на Балканите. Линията на противостояние на двете политически системи минава през полуострова, изграждайки непреодолими бариери пред такива инициативи. Нещо повече, в редица случаи отсъстват и нормални двустранни отношения, които да позволят генерирането на по-сериозен общорегионален импулс. Изчезването на идеологическата конфронтация в Европа и процесите на глобализация дадоха възможност отношенията между държавите на полуострова да се поставят на нова основа, да се формира определена регионална идентичност и субектност.

Най-елементарният подход при анализа на регионалните формати на отношения предполага разглеждането им като система от многостранни взаимовръзки и отношения между държавите в даден регион за осъществяване на определени споделени цели . И като ключова сред тях - чрез регионалните инициативи „да се създаде жизнен механизъм, който би изключил военни решения на регионалните противоречия“ .

Важен аспект на регионалното сътрудничество, създаващ благоприятна обстановка за неговото развитие бе отсъствието на ясно изразен доминиращ регионален субект. Силният първоначален импулс, който дългогодишното членство на Гърция в ЕС ѝ даде в началото, бе използван от страната в подкрепа на интеграцията на региона като цяло. България, профилирала се като най-активен двигател на създаването и утвърждаването на идеите за регионално сътрудничество през първата декада на неговото структуриране (в периода от 1996 г. до 2008 г.), заедно с Румъния, стремяща се да даде допълнителни средно и източноевропейски проекции на балканското сътрудничество, постепенно пренасочиха усилията си към преодоляване на проблемите и утвърждаване на позициите си в рамките на ЕС. Словения и Хърватия (донякъде) търсеха баланс между желанието за активно присъствие на Балканите (особено в пост-югославското пространство) и стремежа към изграждане на

представата за себе си като държави със средноевропейски профил. Конфликтите при разпада на Югославия ангажираха политическата енергия на страните от Западните Балкани и за дълго не им позволиха (включително и през призмата на взаимното им блокиране) да използват своя потенциал (особено на Сърбия) за по-активна роля в регионалните процеси на сътрудничество.

Единствената страна, която през последното десетилетие даде заявка за регионално лидерство, бе Турция. Тя обаче се сблъсква с редица характерни особености на структурирането и съдържанието на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа, които лимитират възможностите ѝ да го доминира. На първо място става дума за ясната евроинтеграционна доминанта на цялостното сътрудничество в региона, а заявката на турските амбиции за лидерство бе съпроводена с усложняване на отношенията с ЕС. Второ, историческият опит на балканските държави генерира достатъчно сериозен политически мотив за съвместни действия срещу подобни намерения. Трето, Турция, по силата на вътрешнополитическите процеси в страната и сложната ситуация в Близкия изток, задълго концентрира своите усилия основно в посока Ирак и Сирия (включително и през призмата на кюрдския проблем). Въпреки това тези турски амбиции за лидерство намериха нееднозначно отражение върху процесите в региона, особено в известно забавяне на институционализирането на парламентарното измерение на регионалното сътрудничество.

Евро-членство и регионално сътрудничество

Развитието на регионалното сътрудничество още от самото си начало бе съпроводено с известни страхове и подозрения, че на определен етап може да се окаже заместител, а дори и препятствие за интеграцията на страните от региона в ЕС или пък евентуално да създаде категория на регионално полу-членство в съюза. С други думи, регионалното сътрудничество бе възприемано като вторично спрямо евроинтеграцията и към участие в него се вървеше с „мисълта за евроинтеграция в главата“ . Практиката потвърди, че регионалното сътрудничество действително създава необходимата среда за взаимодействие и адаптация, предхождащи самото членство, като националните интереси, регионалните перспективи и

европейските цели не просто се оказаха взаимно допълняеми, но са трудно реализуеми разкъсани и противопоставени едни на други.

Динамиката на процесите в голяма степен постави под въпрос дори наличието на алтернативност и вариативност на подобен избор като осигуряващ дългосрочно решение за стабилността на региона. Защото превръщането на целите Балкани в интегрална част на евроатлантическата общност сериозно би снизило нивото на риск за сигурността им, доколкото ЕС и НАТО, по силата на общностните си интереси, биха се стремили да гарантират стабилността и развитието на региона. Това е и начинът натрупаните от векове исторически, национални, етнически, религиозни и културни проблеми в региона да намерят своето съвременно, европейско тълкуване и решение, като се разтворят в една по-широка общност на споделени ценности, омекотявайки и развивайки двустранните противоречия (разбира се и пренасяйки ги в нея – но все пак много по-модулирани).

В този смисъл следва да се подчертае, че членството на пет страни от Югоизточна Европа в ЕС и на осем в НАТО промени в много голяма степен политическата рамка за развитие на регионалното сътрудничество в ЮИЕ. Извън чисто количествените параметри това способства и за създаването на единно геополитическо пространство на ЕС и НАТО, свързвайки Централна и Западна Европа с Гърция (и респективно – Турция). Присъединяването на България и Румъния осигури на Европейския съюз пряк излаз и към широкия Черноморски регион и Кавказ. Не на последно място – НАТО и ЕС се сдобиха с допълнителна експертиза за региона, както и нова възможност за присъствие и влияние в Западните Балкани, а от своя страна регионът получи по-масирано представителство и присъствие в евроатлантическите институции в Брюксел.

Пакт за стабилност в Югоизточна Европа.

Пактът за стабилност в Югоизточна Европа бе може би най-консистентният, финансово уплътнен и ангажиращ страните механизъм за сътрудничество в Югоизточна Европа, създаден по инициатива на ЕС и инкорпориращ както всички страни от региона, така и включващ широк кръг други европейски държави. Създаден е

през 1999 г. на конференцията на министрите на външните работи на страните от ЕС, Г-8, държавите от Югоизточна Европа и група международни организации с цел преодоляване на риска от изолиране на ЮИЕ от процесите на континента чрез укрепване на институциите, всеобхватно икономическо развитие и стабилизиране на сигурността. Ключов елемент в стратегията на Пакта бе разработването на дългосрочна регионална програма за преодоляване на икономическата изостаналост на страните от района чрез организирането на тясно взаимодействие между тях, както и утвърждаването на регионалното сътрудничество като средство за регионална сигурност.

Страни-партньорки в Пакта за стабилност бяха страните от ЮИЕ (без Гърция и Турция), Молдова, страните-членки на ЕС, Европейската комисия, страни-донори (САЩ, Япония, Норвегия, Русия и др.), международни организации и финансови институции (ООН, ОССЕ, НАТО, ОИСР, МВФ, Световната банка, ЕБВР и др.). Организацията на дейността на Пакта бе съсредоточена основно в трите Работни маси, отразяващи политическите приоритети в региона към момента на създаването му: по демократизацията и правата на човека; по икономическото възстановяване, развитието и сътрудничеството; по въпросите на сигурността.

Водещата цел на Европейския съюз в Пакта за стабилност беше да очертае ясно европейската перспектива пред страните от ЮИЕ. Въпреки че на определен етап от развитието на инициативата (през 2000 г.) се поставя въпроса за разглеждането на участието в Пакта като предварителен етап и условие за по-нататъшното интегриране на страните от региона към ЕС, тази идея бе отхвърлена с аргумента, че „Пактът не е платформа за присъединяване“, бидейки формално институционално свързан с Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, но същевременно той съсредоточава усилия и ресурси върху подготовката им за интегриране в европейските структури.

Като цяло може да се констатира, че за относително кратък период от време в края на миналия и началото на настоящия век на Балканите бе създадена основата за развитие на едно динамично, достатъчно всеобхватно в съдържателен план и ангажирано като

политически процес регионално сътрудничество. На първоначалния етап импулсите за неговото развитие идваха в по-голяма степен извън региона, насочени към преодоляване на последствията от конфликтите в бивша Югославия, укрепване на стабилността и сигурността в региона, като постепенно нарасна ролята на регионалната инициатива, насочена от една страна към политическото структуриране на самото сътрудничество, а от друга – към търсенето на по-широки практически резултати от неговото разширяване.

Втори параграф: „Предизвикателства в сферата на сигурността на Западните Балкани”.

В политическия аспект на сигурността - стратегическите интереси на балканските държави са свързани преди всичко с гарантиране на сигурност чрез постигане на дълготрайна политическа стабилност в региона на Югоизточна Европа. Процесът на интегриране на региона в НАТО и ЕС се очертава като практически безалтернативен след края на Студената война от гледна точка на дългосрочната сигурност и стабилност (а и за мира) на региона. В конкретен съдържателен план това означава осъществяване на реформите, изграждане на демократични институции, добро управление и върховенство на закона, както и колективни усилия за осигуряване правата на човека и разширяване на сътрудничеството с гражданското общество, създаване на дух на добросъседство и партньорство .

Един от основните приоритети е борбата с корупцията и организираната престъпност, тероризма и нелегалния трафик на хора, наркотици, оръжие и радиоактивни материали. Това е проблем, съпътстващ практически всички страни от региона в хода на тяхното реформиране и осъществяване на евроатлантическите им аспирации. Той има до голяма степен регионално измерение, първо, защото е трансграничен, и второ, защото неговият генезис трябва да се търси в периода на югославските войни и ембаргото, довели до процъфтяването на престъпността и контрабандата в целия регион.

В икономическия аспект на сигурността - регионалното сътрудничество създава условия за икономическо развитие чрез премахване на бариерите за свободното движение на стоки и

капитали, изграждане и модернизиране на транспортната, енергийната и комуникационната инфраструктура и диверсификация на енергийния пазар. Относително малките пазари и средното ниво на икономическо развитие на страните от региона по отделно налагат определени граници на обема и секторната насоченост на преките чужди инвестиции, а и на привлекателността им за чуждите инвеститори като цяло. Същевременно потенциалът на Югоизточна Европа, но вече като единен регион (като цялостен пазар, динамика на икономическия растеж, човешки ресурси и качество на работната сила, благоприятни условия за бизнес, включително и специфични инвестиционни ниши, характерни за нововъзникващи икономики, както и геостратегическото положение) представлява определен интерес за крупните чуждестранни компании. Включително и като възможност за навлизане на пазарите на ЕС. Сфери като енергетиката, транспорта и инфраструктурата, опазването на околната среда, борбата с природните бедствия, а също така граничната сигурност, миграцията и др. имат много сериозно регионално измерение, което създава достатъчно широки възможности за по-активно международно сътрудничество.

В социалния и културния аспект на сигурността - стабилизирането на социалната среда в региона, преодоляването на националните и вътрешно-етническите затворености, ограничаване на масовите емиграционни процеси, предизвикани от бедност и безработица са от определящо значение за развитието на целия регион. Това е свързано с укрепването на административния капацитет и практиките на добро управление в отделните страни, както и с насърчаване на контактите между хората и развитие на туристическия, културния, образователния и научния обмен.

Трети параграф: Перспективи и алтернативи за регионално сътрудничество на Балканите

За малко над две десетилетия след средата на деветдесетте години на миналия век на Балканите се изгради една достатъчно широка основа за регионално сътрудничество. Като най-труден се оказа не самият градеж, а полагаането на основите. С други думи – осъзнаването на необходимостта от многостранно регионално сътрудничество на полуострова, преодоляването на съществуващите

страхове, двустранни противоборства и стереотипи, неутрализирането на стремежите (от една страна) и подозренията (от друга) за търсене на едностранни преимущества и на амбициите за регионално лидерство (от повечето държави). От ключово значение в този план бе доколко страните от региона ще успеят да обърнат погледа напред, а не назад, да пренасочат перспективата отвъд историческите конфликти и конфронтация, в крайна сметка – да обособят и отграничат съвременната политика от историческите наслоения (доколкото това е възможно в регион с толкова много история).

Днес регионът разполага с разгърнатата мрежа от регионални структури - като се започне от тези на държавно ниво (Процесът на сътрудничество в Югоизточна Европа, Съветът за регионално сътрудничество, както и редица секторни организации), премине се през бизнеса, медиите, научните институции и се стигне до неправителствения сектор. Най-важното обаче е постепенното изкрystalизиране на осъзнато чувство за регионализъм. Вече може с достатъчно основание да се говори за оформянето и стабилизирането на своеобразна регионална принадлежност, която позволява запазването на импулсите за сътрудничество дори и при кризи. Сред плюсовете може да се добави и многообразието - на формите и на тематиката, както и динамиката и активността на различни нива, обособени и независими едно от друго, което придава допълнителна стабилност на процесите.

Същевременно от началото на второто десетилетие на века все по-ясно започва да изкрystalизира една нова тенденция в регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа. Западните Балкани, чието отделяне от останалата част на региона на първоначалния етап бе по-скоро номинално и политически мотивирано, постепенно започват да придобиват общите характеристики на отделен суб-регион, което променя международната оптика спрямо региона, а и подходите на сътрудничество вътре в него. Приемането на България и Румъния в ЕС, съпроводено със забавянето на интеграционните процеси на шестте страни от Западните Балкани, наред с отражението на финансовата и икономическата криза, а впоследствие и на

бежанската криза върху региона, намират израз в постепенното обособяване на Западните Балкани от гледна точка интересите и политиките на ЕС, водещо и до структурирането на нови формати и сфери на сътрудничество. Подобно преосмисляне води началото си непосредствено след подписването на договора за присъединяване на България и Румъния към ЕС през 2005 г., но то придобива особена видимост след иницирането на Процеса „Бърдо-Бриони“ през 2013 г. и на Берлинския процес през 2014 г. Характерно и за двата процеса е, че техен обект са и шестте страни от Западните Балкани обхванати като многостранен формат, а също така и обстоятелството, че те служат като поле за изява на съвпадащи интереси: на самите страни от Западните Балкани в търсене на излаз и подкрепа отвъд региона – от една страна; и на „политическите спонсори“ на процесите (Хърватия и Словения в първия случай; Германия, Франция, Италия и Австрия – във втория) за засилване на своите позиции и влияние вътре в региона – от друга. Важно е да се отбележи също така и фактът, че независимо от акцента върху евроинтеграцията на Западните Балкани, самият ЕС отсъства от тези процеси, а водещата роля в тях заемат отделни страни-членки на съюза. Като Берлинският процес до голяма степен поема ролята на координатор и двигател на съвместни регионални проекти в предприединителния период. В руслото на съдържателното суб-регионално обособяване на Западните Балкани се вписва и преакцентирането в дейността на Съвета за регионално сътрудничество, където все повече проекти се фокусират върху тази част от полуострова.

Определено връщане към идеята за създаването на вътрешнорегионални сътрудничества в по-ограничен мащаб представлява оформянето на четворката България, Румъния, Сърбия, Гърция през 2017 г. Участието в нея на исторически най-влиятелните държави от полуострова (без Турция) очертава сериозен политически ресурс на подобно взаимодействие. От друга страна политическият формат предизвиква определени въпроси, свързани преди всичко с отсъствието на ясен критерий при неговото създаване. Логично е три страни-членки на ЕС да търсят по-ясно сътрудничество, особено през призмата на евентуалното присъединяване на България и Румъния към Шенгенското

пространство, а и Евроната и оформянето на общо шенгенско и валутно пространство в региона. Участието на Сърбия като единствена страна от Западните Балкани, не-членка на ЕС обаче на практика ѝ отрежда по-значим регионален статут от останалите страни-кандидатки и рискува да доведе до създаването на нови разделителни линии. От тази гледна точка бъдещето ще покаже доколко този формат има перспективи за утвърждаване и в кои точно области на сътрудничество, но евентуалното му институционализиране би поставило въпроса как той се ситуира в рамките на общобалканските процеси, отчитайки обстоятелството, че ПСЮИЕ като носеща конструкция на регионалното сътрудничество залага в неговата основа принципа на всеобхватността на участието. Същевременно след евентуалното присъединяване на Сърбия към ЕС този формат може да послужи за основа на едно по-тясно сътрудничество и по-значимо съвместно представителство на региона в европейските институции.

Изводи от Трета глава.

След края на Студената война геополитическите промени изкристализираха в два успоредни и на практика противоположни процеса на Балканите: към интеграция в рамките на ЕС и НАТО (като постигнат резултат за част от страните и като ясно деклариран стремеж за останалите) и оформянето на единно евроатлантическо пространство в региона; към деконсолидация на западната част на полуострова, генерираща дългосрочни проблеми и противоречия между страните.

Динамиката на процесите и тенденциите на Балканите през последните близо три десетилетия очертава възможните посоки на бъдещо развитие: затваряне на региона във себе си, в собствените си проблеми и противоречия, или отварянето му към общеевропейските процеси – с цялата им сложност и противоречивост. Това в много голяма степен предопределя и възможните пътища пред региона: назад към национализмите или напред към интеграция.

Независимо от достатъчно ясно изразената специфика на Югоизточна Европа, процесите в региона до голяма степен следват общите икономически, социални и политически тенденции в

европейското развитие.

Страните от региона са значително по-уязвими спрямо проблемите, произтичащи от глобализационните процеси и негативните ефекти и геополитическите противоборства.

Балканите в много голяма степен са функция от глобалните и континентални процеси. Те са притиснати в тясното пространство между външните очаквания и ангажименти (към сигурността и стабилността на ЕС и Европа като цяло) и ограничените вътрешни ресурси – както икономически, така и политически.

Заключение.

В дисертационния труд е направен опит да се анализира настоящето и да се прогнозира (доколкото е възможно) бъдещето на Западните Балкани като цяло и на държавите, които го съставят (Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Косово, Сърбия и Черна гора) поотделно. По дефиниция това бъдеще се свързва с тяхната европейска и атлантическа перспектива, което означава пълноправното им членство в Организацията на Северноатлантическия договор и в Европейския съюз. Тази дефиниция беше формулирана и лансирана в края на 80-те и в началото на 90-те години на миналия век като безалтернативна. Сравнително бързо и лесно България и Румъния бяха приети в НАТО (през 2004 г.) и в ЕС (през 2007 г.). Малко по-късно членки на пакта станаха Албания и Хърватия. След няколко месеца Хърватия стана пълноправен член и на Европейския съюз.

В края на второто десетилетие на XXI век обаче практиката за пореден път не се съобрази с теоретическите конструкции. Процесът на евроатлантическата интеграция „зацikli”, когато на дневен ред излезе проблемът за приемането на останалите държави от Западните Балкани. Тяхната евроатлантическа перспектива видимо се усложни и отдалечи. Стана ясно, че Босна и Херцеговина практически няма никакви шансове за успех, докато не разреши изключително сложните си вътрешни проблеми: териториални (наличието на два конфронтирани ентитета), етнически (непреставашото напрежение между бошнаци, сърби и хървати), икономически, социални. В момента страната обаче не е в състояние

се справи с нито един от тях (дори и да има най-искрено желание) въпреки силния натиск на най-влиятелните световни фактор, най-напред на САЩ. Следва да се отчита и обстоятелството, че Босна и Херцеговина е протекторат, което поражда допълнителни усложнения, включително формални и юридически.

Приемането на Косово в НАТО в момента въобще не се обсъжда официално поради нестабилната вътрешна ситуация и поради и външнополитическото ситуиране на най-младата балканска държава. В първия случай става дума за икономически, социални, етнически проблеми, както и за проблеми в сферата на сигурността, а във втория – за международното признаване на Косово и за приемането му в релевантните световни и международни организации, специално в ООН. Тук трябва да се добави и фактът, че и Косово продължава да е протекторат с всички произтичащи от това последици.

Проблемите, пред които е изправена Сърбия, са по-специфични. Заради военната интервенция на Североатлантическия пакт през 1999 г. в страната има много силни антинатовски настроения и сериозна съпротива срещу евентуално стартиране на присъединителна процедура. Затова едва ли някой би се наел в момента да прогнозира резултата от евентуален референдум с въпрос „Да” или „Не” на членството на Сърбия в Организацията на Североатлантическия договор?”. А исканията да бъде организиран подобен референдум стават все по-чести. В допълнение на това, когато в Сърбия се обсъжда нейната европейска перспектива, се конфронтират две несъвместими тези: „Или Косово, или Европейски съюз!” срещу „И Косово, и Европейски съюз!”. Налага се впечатлението, че засега „антиевропейците” са повече и по-активни от „проевропейците”.

Преди да влезе през „парадния вход” на Европейския съюз Хърватия трябваше да преодолее съпротивата на своя непосредствен съсед и съюзник в борбата за независимост – Словения. Непонятният на пръв поглед спор за Пиранския залив изостри отношенията между Загреб и Любляна и само натискът на Брюксел, Вашингтон и Берлин доведе усилията на Хърватия до успешен финал.

Най-лесно за прогнозиране в момента е еврочленството на

Черна Гора. Това становище се доказва от непознатото досега ускоряване на всички предприєдинителни и присєдинителни процедури. Пренебрегват се теми и проблеми, които са задължителни за останалите западнобалкански държави. Затова прогнозата, че Черна Гора ще бъде следващият член на НАТО, а след това и на ЕС изглежда достатъчно убедителна.

Изброените дотук аргументи за евроатлантическата съдба на държавите от Западните Балкани са изцяло валидни и при анализа на тяхната европейска перспектива. Досегашната практика (без да е официално формулирана и аргументирана) потвърждава, че приемането в Европейския съюз се предхожда от пълноправното членство в Организацията на Северноатлантическия договор. В момента няма сериозни индикации, че тази практика ще бъде променена.

Поради наличието на посочените вече открити и спорни въпроси между страните от Западните Балкани и особено поради опасността приета вече държава да възпрепятства членството на следваща държава кандидатка практиката да се приемат отделни държави може да се окаже непродуктивна и дори контрапродуктивна. Много по-подходящо (поне в настоящия момент) изглежда приемането на всички западнобалкански държави в пакет.

Това, което определя в най-голяма степен ролята и мястото на Югоизточна Европа в системата на международните отношения, е степента на нейната интегрираност с ЕС. След края на Студената война развитието на Европа бе доминирано от силния импулс към обединение на континента и интеграция на страните от Източна Европа в Европейския съюз и НАТО. Същевременно проектирането на глобализационните процеси върху европейското развитие, особено през призмата на финансовата, икономическата и мигрантската криза намери израз в появата на нови проблеми, включително ерозията на основополагащи ценности на европейския проект като мир, просперитет и солидарност, което от своя страна постави остро въпроса за посоката на неговото бъдещо развитие – към задълбочаване на наднационалното начало или към връщане към повече национални правомощия.

Балканите винаги са представлявали обект на сериозен интерес от страна на глобалните играчи и процесите в света през последните години имаха директно влияние върху развитието на региона. В геополитически план светът за кратък период осъществи прехода от двуполюсният свят през илюзията за еднополюсност до утвърждаването на един все по-полицентричен и сложен свят, в който тепърва предстои да бъдат намерени новите политически и икономически баланси, както и тези в сферата на сигурността. Тези процеси неминуемо са съпроводжани със сблъсък на интереси, преразпределение на ресурси и влияние в глобален и регионален план.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. Върху основата на историческата ретроспекция за създаването и развитието на евроатлантическите процеси на държавите от Западните Балкани се формира ясна и конкретна картина за базата върху която се надграждат отношенията между европейските институции и страните от този регион.
2. С добре обосновани аргументи са анализирани и изведени като конкретни изводи спецификата на процесите и политическите действия на балканските лидери за преодоляване на многообразните предизвикателства по пътя към евроинтеграцията.
3. Добре е формулирана и добре очертана правната и финансовата рамка на непоследователните и конюнктурни политики на европейските институции към балканското разширяване на Съюза.
4. Върху основата на добре формулирания геополитически модел Западни Балкани – ЕС са представени различните сценарии за вероятното евочленство на държавите от Западните Балкани.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. Албания: от тотална изолация до скоростна фаворизация, В: E-Journal VFU, Политически науки и обществени комуникации, унив.изд. на ВСУ "Черноризец Храбър", 2017 ISSN 1313-7514
2. „Турската политика” на Европейския съюз, В: E-Journal VFU, Политически науки и обществени комуникации, унив.изд. на ВСУ "Черноризец Храбър", 2018 ISSN 1313-7514
3. Политиката на Европейския съюз към балканските държави, В: E-Journal VFU, Политически науки и обществени комуникации, унив.изд. на ВСУ "Черноризец Храбър", 2019 ISSN 1313-7514